

fondó

[MONÓVER]

Del Fondó a l'exili

Proposta didàctica

Batxillerat

Introducció

Aquesta proposta didàctica es basa en l'espai memorialista del Fondó (Monòver), lloc des d'on va marxar cap a l'exili l'últim govern de la II República i se centra en els continguts referits a la Guerra d'Espanya i en les seues conseqüències, parant una especial atenció a l'exili. Així doncs, el disseny de la present proposta didàctica té com a objectiu principal l'ensenyament-aprenentatge de la història dins l'assignatura d'Història d'Espanya de 2n de Batxillerat, a partir d'un fet local per tal de treballar conceptes i continguts globals. En aquesta línia es busca que l'alumnat treballes els conceptes associats al desenvolupament del pensament històric com són:

- Rellevància històrica
- Perspectiva històrica
- Canvi i continuïtat
- Causa i conseqüència
- Evidències històriques
- Dimensió ètica de la història

Objectius

Reial Decret 243/2022, de 5 d'abril, pel qual s'estableixen l'ordenació i els ensenyaments mínims del Batxillerat

- a) Exercir la ciutadania democràtica, des d'una perspectiva global, i adquirir una consciència cívica responsable, inspirada pels valors de la Constitució Espanyola, així com pels drets humans, que fomenti la corresponsabilitat en la construcció d'una societat justa i equitativa.
- h) Conèixer i valorar críticament les realitats del món contemporani, els seus antecedents històrics i els principals factors de la seva evolució. Participar de manera solidària en el desenvolupament i la millora del seu entorn social.
- i) Accedir als coneixements científics i tecnològics fonamentals i dominar les habilitats bàsiques pròpies de la modalitat triada.

Sabers Bàsics

Decret 108/2022, de 5 d'agost, del Consell, pel qual s'estableixen l'ordenació i el currículum de Batxillerat.

Bloc 1 Societats en el temps

- El treball de l'historiador: la historiografia, les fonts i el mètode històric
- Conceptes per a estudiar els sistemes polítics
- Cultures polítiques en l'Espanya contemporània: conflictes i usos de poder

- Partits polítics, moviments i faccions
- L'exili
- La Guerra Civil
- El franquisme: conceptes de totalitarisme i autoritarisme
- La repressió i els moviments de protesta
- Protagonistes individuals i col·lectives

Bloc 2 Reptes del món actual

- Memòria democràtica
- Reparació de les víctimes de la violència
- Reconeixement d'accions i moviments en favor de la llibertat en la història contemporània espanyola
- Consciència de fets traumàtics del passat i de no repetició de situacions violentes i doloroses

Bloc 3 Compromís cívic

- Consciència democràtica: exercici de valors cívics i participació ciutadana
- La memòria col·lectiva
- La consciència històrica
- Centres d'interpretació i divulgació històrica

Competències específiques

Competència específica 1 (CE 1)

- Comparar els diferents règims polítics de la història espanyola usant conceptes històrics, explicar els canvis i la continuïtat entre ells identificant-ne les causes i reconèixer la seua empremta en el present

Competència específica 2(CE 2)

- Buscar, identificar i seleccionar la informació pel que fa a esdeveniments i processos històrics a partir de diferents fonts documentals, duent a terme una anàlisi crítica de la informació que proporcionen.

Competència específica 5 (CE 5)

- Reconèixer l'origen de la diversitat ideològica de les diferents cultures polítiques a l'evolució històrica espanyola.

Competència específica 7 (CE7)

- Incorporar la perspectiva de gènere a l'anàlisi històrica, adoptant actituds i promovent actuacions de reivindicació de la igualtat efectiva entre dones i homes

Metodologia de treball: "Puzzle d'Aronson"

1.-Discussió en grup d'experts/es: es junta l'alumnat amb el mateix problema/tema (A, B, C, D o E) i comparteixen el què han fet individualment, corregint els errors i resolent el problema/tema correctament.

2.-Explicació de cada expert/a en grup base: tornen al grup base i expliquen el seu problema/tema a la resta.

1.-Activitat Inicial

Debat:

- Què va ser la Guerra Civil ?
- Saps que va passar al Fondó durant la aquesta guerra?

Visualització del documental

- *Des d'un lloc on mai no passa res*

Objectius

- Detectar coneixements previs sobre la Guerra d'Espanya i les seues conseqüències
- Debatre sobre els fets que van ocórrer al Fondó

2.-Grup d'experts i expertes: La Guerra d'Espanya: 1936-1939

El grup d'experts i expertes de "La Guerra d'Espanya" s'acostarà al context en el qual va esclatar el conflicte, al seu desenvolupament i les seues conseqüències.

Activitat 1.

Elabora una línia del temps on situar cronològicament els següents esdeveniments de la història d'Espanya indicant les dates límits: El regnat d'Alfons XIII, La Transició Democràtica, La Dictadura de Franco, La II República i la Guerra d'Espanya

Activitat 2.

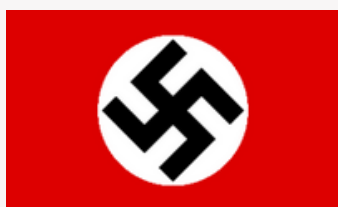
Durant la II República es van dur a terme reformes que van dividir el país entre aquells que estaven a favor d'elles i d'altres que estaven en contra, la qual cosa va derivar en tensió entre els partidaris de les dues postures.

Busca informació a internet i explica breument aquestes reformes

La reacció a aquestes reformes va crear un clima de polarització política i tensions fins que finalment el 17 de juliol de 1936 una part de l'exèrcit, recolzat per aquells que s'oposaven a les reformes, va donar un colp d'estat contra el govern legítim de la II República el qual serà defensat pel bàndol dels republicans, donant lloc a una guerra civil

Aquests dos bàndols van ser recolzats per països estrangers. Relaciona cada país amb el bàndol al qual va recolzar (Alemanya; Itàlia i la URSS) i explica quina ideologia tenia cadascun d'ells i per què la guerra va tenir una gran repercussió internacional

Activitat 3

Llig amb atenció el següent text, el qual és un fragment del Manifiesto del Alzamiento de Francisco Franco

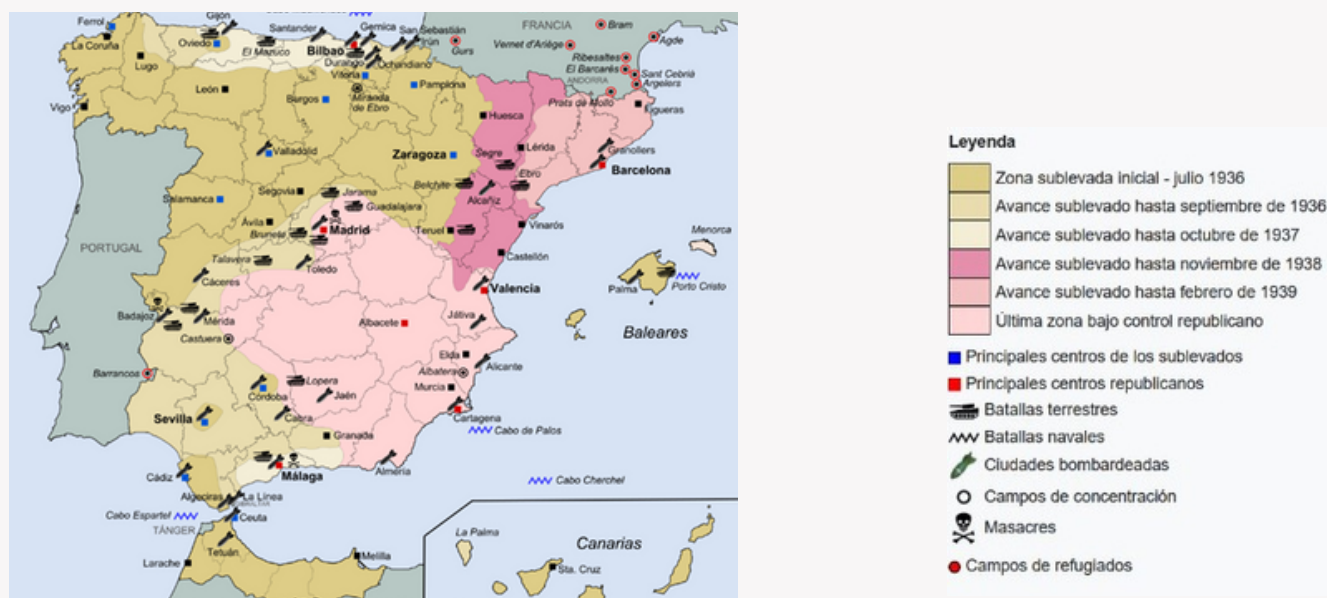
«Españoles: A cuantos sentís el santo amor a España, a los que en la filas del Ejército y la Armada habéis hecho profesión de fe en el servicio a la Patria, a cuantos jurasteis defenderla de sus enemigos hasta perder la vida, la nación os llama en su defensa. La situación de España es cada día más crítica; la anarquía reina en la mayoría de los campos y pueblos; [...] La Constitución por todos suspendida y vulnerada, sufre un eclipse total: ni igualdad ante la ley; ni libertad, aherrojada por la tiranía; ni la fraternidad, cuando el odio y el crimen han sustituido el mutuo respeto; ni la unidad de la Patria, amenazada por el desgarramiento territorial, por los regionalismos que los poderes fomentan. [...] ¿Es que podemos abandonar a España a los enemigos de la Patria, con poder cobarde y traidor, entregándola sin lucha y sin resistencia? ¡Eso no! Que lo hagan los traidores, pero no lo haremos quienes juramos defenderla. Justicia, igualdad ante las leyes, ofrecemos. Paz y amor entre los españoles; libertad y fraternidad exenta de libertinajes y tiranías. Trabajo para todos, justicia social, llevada a cabo sin encono ni violencia, y una equitativa y progresiva distribución de riqueza, sin destruir ni poner en peligro la economía española. Pero frente a esto, una guerra sin cuartel a los explotadores de la política, a los engañadores del obrero honrado, a los extranjeros y a los extranjerizantes que, directa o solapadamente, intentan destruir España.

Francisco Franco, Manifiesto del Alzamiento 1936, 17 de juliol

- Después de llegar el text, consideres que l'ús de les armes està justificat per resoldre un problema?
- Penses que en Espanya es podria donar de nou un colp d'Estat ?

Activitat 4

La Guerra d'Espanya va començar el 17 de juliol de 1936 i va finalitzar el dia 1 d'abril de 1939. Analitza el mapa i explica breument quina va ser l'evolució del conflicte

Activitat 5

Les conseqüències del conflicte van ser diverses: fam, morts, exili, destrucció, nou ordre polític,... En relació a les víctimes resulta difícil conèixer la xifra exacta que va provocar la guerra. Tot i això vos oferim unes xifres aproximades a partir de diferents fonts. Fixa't en les dues columnes i analitza les diferents causes que van produir víctimes durant i després del conflicte

Víctimes de la Guerra

Republicans

Combat 85.000

Repressió 78.000

Penalitats 149.000

Exili 500.000

Víctimes de la Guerra

Nacionals

Combat 75.000

Repressió 51.000

Penalitats 20.000

Exili -----

3.-Grup d'experts i expertes: La construcció d'un nou Estat

El grup d'experts "La construcció d'un Estat" haurà de treballar sobre els aspectes polítics de l'estat que sorgeix després de l'alçament militar del General Franco i la seua posterior victòria en el camp de batalla. La guerra mediatitza inexorablement les característiques del nou Estat que naix a conseqüència d'aquesta. Els revoltats imposaran un model polític que ha marcat de manera indeleble al nostre país i que per tant resulta imprescindible que siga conegut pel nostre alumnat. No obstant això, començarem el nostre treball en els moments finals del règim anterior en els quals Monòver va tenir un protagonisme destacat

Activitat 1

En el terme municipal de Monòver assistim al final simbòlic de la República Espanyola. El 6 de març de 1939 enlaira de l'aeròdrom de "El Fondó" un avió amb el president del Govern de la II República cap a l'exili.

En el Repositori Institucional de la Universitat d'Alacant podràs trobar una publicació que conté informació interessant sobre aquest esdeveniment. Descarrega't la mateixa en el següent enllaç: <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/134805> o amb el codi QR adjunt.

Consulta la pàgina 45 i contesta les següents preguntes:

- Quines personalitats van partir de Monòver cap a l'exili en 1939?
- Realitza una breu ressenya biogràfica de tres d'elles. És important que destaqueu què va ocórrer amb elles després de la seua eixida d'Espanya, on van viure, on van morir? van poder tornar a Espanya en algun moment? I què ha sigut de l'aeròdrom del qual van eixir? És recordat d'alguna manera?

Activitat 2.

Després de la victòria de les forces revoltades, i fins i tot abans, la figura de Franco va passar a estar present en tots els àmbits de la vida dels espanyols. Cerca informació sobre el moment en el qual és triat "Cap del Govern de l'Estat Espanyol" Quina institució el nomena com a tal? En quines circumstàncies històriques té lloc aquest nomenament?

Activitat 3

A partir de la data del nomenament de Franco com a "Cap del Govern de l'Estat Espanyol" se succeeixen una sèrie de lleis conegudes com a "Lleis fonamentals del Regne". Cerca informació sobre elles i realitza un breu resum sobre la seua importància, nomenant-les i explicant els seus aspectes fonamentals. Finalitza aquest resum comparant el tipus d'estat que donen lloc amb l'actual organització de l'estat espanyol. Quines característiques destacades d'elles que les fan incompatibles amb una democràcia?

"DISPONGO:

Artículo Primero: Falange Española y Requetés, con sus actuales servicios y elementos, se integran, bajo Mi Jefatura, en una sola entidad política de carácter nacional que, de momento, se denominará Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. (...) Quedan disueltas las demás organizaciones y partidos políticos"

Francisco Franco

En una d'eixes lleis es contempla l'eliminació de totes les organitzacions polítiques excepte una.

- A quina llei ens referim? Quina organització política era l'única permesa en el "nou Estat"?
- Quan recupera Espanya a la resta de formacions polítiques?

Activitat 4

Els símbols d'un Estat són molt importants per a la seua població, tot nou estat implanta els seus i el franquisme no va ser una excepció. Realitza una investigació sobre els símbols més utilitzats per el "nou Estat". Per a aquest treball pots recolzar-te en instruments com ara la bandera nacional, les monedes emeses, els segells postals, els monuments, els cartells... Arreplega quins símbols i lemes es repeteixen més i explica l'origen dels mateixos i perquè els utilitzava el règim.

Un dels símbols més utilitzats pel nou règim seria el de la creu. A Monòver podíem trobar una que servia per a recordar l'arribada de Franco al poder. Investiga on es trobava i perquè es reunia la gent al seu voltant. Pots preguntar en la teua família i coneguts si recorden la seua ubicació i què es commemorava amb ella.

Fotografía Caneu

Consulta el Butlletí Oficial del Bisbat d'Oriola que trobaràs a la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica del Ministeri de Cultura i Esport. Pots accedir al mateix en aquest enllaç:

https://prensahistorica.mcu.es/eu/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1004482736

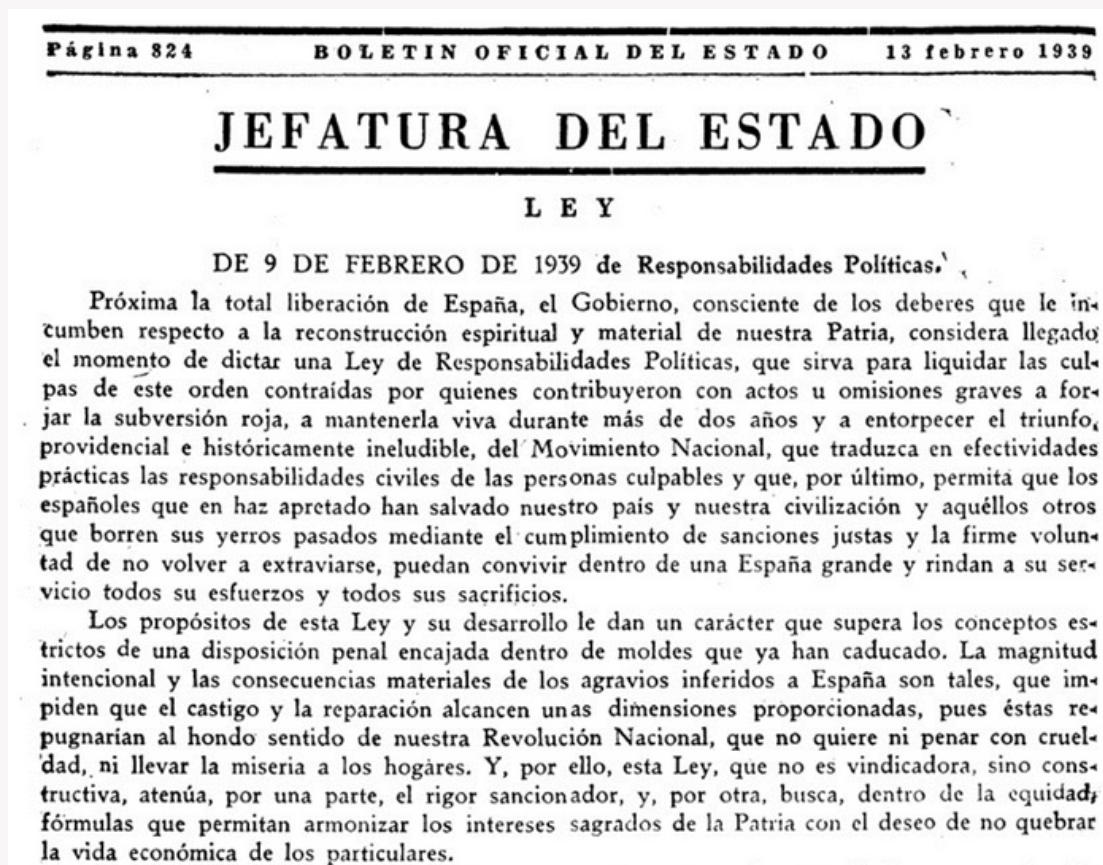
o en el codi QR adjunt. En la pàgina 18 d'aquesta publicació veuràs una notícia que fa referència a Monòver. Quin esdeveniment descriu? Localitza al poble el descrit i realitza una xicoteta investigació en la qual destagues com van influir en la població accions com aquesta.

Una altra simbologia important en el règim va ser la llista de carrers de pobles i ciutats. Realitza una xicoteta investigació en la qual tragues a la llum el nom de carrers de Monòver que van honrar a elements franquistes i que van ser canviades en aplicació de la llei. Cerca notícies sobre això i il·lustra amb les mateixes el teu informe. Queda algun carrer al poble que enaltisca el règim? Quina llei ha provocat aquests canvis? Quan va ser aprovada?

Activitat 5

Un dels aspectes més importants en la construcció del nou règim va ser dut a terme a través d'una repressió sistemàtica justificada en tres lleis:

- Llei de responsabilitats polítiques
- Llei sobre la repressió de la maçoneria i el comunisme
- Causa general

Cerca informació sobre elles i explica les seues peculiaritats explicant les repercussions que van tenir per a la població i reflexiona sobre el paper que van tenir en la construcció del "nou Estat"

El poble de Monòver ha dedicat un monument a la memòria dels seus conciutadans executats entre 1939 i 1945.

- On es troba?
- En què consisteix?

Pots visitar-lo o cercar una imatge del mateix per a descriure-lo i arreplegar les paraules que apareixen en el seu record.

- Què et sembla l'exercici de memòria que suposa el mateix?
- Investiga si a Monòver hi ha alguna referència més a la repressió franquista i esmenta on i perquè apareixen.

4.-Grup d'experts i expertes: L'exili republicà de 1939

El grup d'experts i expertes de "L'exili republicà de 1939" treballarà sobre una de les principals conseqüències de la guerra com és exili.

Activitat 1

Després del colp d'estat fallit de 1936, que va derivar en una guerra civil, milers de dones, homes i nens es van veure obligats a fugir d'Espanya per a posar fora de perill les seues vides, primer de la contesa i després de la violència exercida de manera sistemàtica durant els quaranta anys de dictadura franquista.

Cap a final del conflicte trobem dos dels esdeveniments més destacats en relació a l'exili com son el fet que més de 500.000 persones creuaren la frontera de França i en segon lloc, el 6 de març de 1939, quan des de l'aeròdrom del Fondó, a Monòver, van marxar cap a l'exili el President de la II República, Juan Negrín, alguns dels seus ministres, com Enrique Líster i Manuel Tagüeña, importants dirigents del Partit Comunista d'Espanya (PCE), com Dolores Ibárruri, "La Pasionaria", el poeta Rafael Alberti i l'escriptora María Teresa León

Elaboreu un mapa col·laboratiu, podeu ajudar-vos de Google Maps, en el qual doneu compte de quins van ser els països de recepció de l'exili republicà, assenyalant quins van implementar polítiques a favor i en contra, incloent, si és possible, algunes de les personalitats que es van desplaçar cap a ells.

[Guía del exilio español de 1939
en los Archivos Estatales](#)

[Biblioteca del Exilio](#)

["Una geografía del exilio republicano
español" \(El País, 2019\)](#)

Activitat 2

Ara escoltareu la història d'Hèlia González una dona que es va haver de fugir quan va acabar la guerra amb la seua família quan només tenia 4 anys en el vaixell Stambrook que va salpar del port d'Alacant cap al nord d'Àfrica

- Reflexiona sobre el que acabes d'escoltar i elabora un text sobre la seua història.

Helia González, 'in memoriam' | Els braços del capità Dickson

Helia González tenia només 4 anys quan el capità Archibald Dickson la va agafar en braços per a pujar-la a l'Stambrook, l'últim vaixell de la Escapa Benèfica.

Activitat 3

Investigueu sobre aquestes fotografies:

Stambrook 1939

Sinaia 1939

Aquarius 2018

Pastera, 2023

- Què tenen en comú les fotos del passat amb les del present?
- Existeixen diferències entre persones migrants, refugiades, asilades?
- Coneixes les polítiques que en l'actualitat té Espanya i altres països de la Unió Europea?
- D'on provenen les persones que sol·liciten asil a Espanya? Se'ls concedeix a totes?

5.-Grup d'experts i expertes: Art degenerat

La "Generació del 27" és un grup que desafia les definicions convencionals de generació artística i s'associa a un període cultural molt influent a Espanya durant el primer terç del segle XX. Una constel·lació que s'estén més enllà del món literari; els seus participants també s'han dedicat a les arts visuals i escèniques i han rebut influències d'elles. Un club mixt que era reconegut principalment pels seus membres masculins, però que també comptava amb moltes autores.

La fi de la contesa va fer malbé les perspectives artístiques de tota una generació d'artistes, que en una immensa majoria va optar per l'exili com a eixida a la seua oposició al nou règim vencedor a Espanya. En un primer moment aquest èxode general es va dirigir cap a França, i d'ací es van dispersar per altres països europeus i llatinoamericans

María Teresa León

Aquestes persones van compartir una sèrie de trets comuns com el desarrelament vital, com totes les persones exiliades. Allunyats i allunyades de la seua terra, dels seus costums, de les seues circumstàncies, amb els records de la guerra patida i perduda, amb la consciència de la derrota de les seues idees i les seues aspiracions polítiques i culturals, amb l'angoixa d'un desarrelament imposat i la incertesa sobre el futur, en molts casos sumant, a més, l'experiència recent del pas per camps de concentració a França. Tots i totes els i les artistes reflectiran d'alguna manera aquestes experiències.

Activitat 1

Les membres de "La Generació del 27" compartien interessos d'aprenentatge, socialització i activitats culturals amb els seus companys; discutien les seues lectures i punts de vista; treballaven en les mateixes publicacions i creaven projectes conjuntament. Però els relats d'elles han quedat al marge, a pesar que, com ells, les seues vides i obres constitueixen una font inestimable de testimoniatges històrics.

Fixa't en aquests titulars:

Temas / Biografías

MUJERES PIONERAS

GALA, LA CARISMÁTICA ARTISTA MÁS ALLÁ DE DALÍ

Bajo la máscara de musa del poeta Paul Eluard y del pintor Salvador Dalí estaba Gala, una mujer inclassificable que fue icono del movimiento surrealista y coautora de varias de las obras del artista catalán, además de desarrollar su creación propia.

Biografías. Mujeres pioneras. Historia del arte

LETRAS

Las memorias armadas de Concha Méndez

25 mayo, 2018 - 02:00

GUARDAR

EN: LUIS CERNUDA, RENACIMIENTO

Nuria Azancot

Concha Méndez

Poeta e impresora, Concha Méndez fue bastante más que la esposa de Manuel Altolaguirre o la novia de Buñuel. Libérrima y valiente, en su exilio en México acogió a decenas de trasterrados como María Zambrano o Luis Cernuda, que se instaló en su casa 11 años. Su nieta Paloma Ulacia recupera ahora sus *Memorias habladas, memorias armadas*.

Publican el Diario de Marga Gil, el amor no correspondido de Juan Ramón Jiménez

EFE / NOTICIA / 28.01.2015 - 12:28H

- Marga Gil se suicidó a los 24 años al entender que su amor por Juan Ramón Jiménez nunca sería correspondido.
- A través de la lectura del diario "se va a conocer a Marga en su totalidad, con sus luces y sus sombras".
- "Zenobia (esposa)... vas a perdonarme... ¡Me he enamorado de Juan Ramón! (...) Pero claro como soy yo sola a querer... creo mucho mejor ¡matarme! ya ...".

Literatura

Zenobia, mucho más que la mujer de Juan Ramón

Emilia Cortés firma la biografía definitiva de una figura adelantada a su tiempo y que se dedicó a apoyar al poeta andaluz a construir la obra que lo llevó hasta el Premio Nobel

Segur que has sentit alguna vegada parlar de Juan Ramón Jiménez, Salvador Dalí, Rafael Alberti, veritat? Però... has sentit parlar de Marga Gil Roësset, Zenobia Camprubí, María Teresa León o Gala? L'objectiu és crear un mural amb fotografies d'aquestes dones i una xicoteta biografia de la seua vida i de les seues obres.

Activitat 2

Enciclopèdia Biogràfica d'Artistes L'objectiu de l'activitat és crear la nostra pròpia Enciclopèdia d'artistes que van haver de marxar cap a l'exili. Ací us deixem un llistat:

Maruja Mallo
Luisa Carnés
María Zambrano
Marga Gil Roësset
Ángeles Santos
Lucía Sánchez Saornil

Concha Méndez
Delhy Tejero
María Teresa León
Luis Buñuel
Rafael Alberti
Enrique Climent

Vicente Rojo
León Felipe
Sender
Max Aub
Luis Cernuda
Sánchez Albornoz

A partir de la informació que es trobe en internet i en la bibliografia recomanada al final d'aquest document, es crea una fitxa biogràfica. Es recomana que no ocupe més d'una pàgina i que recupere aspectes essencials de les seues vides com on i quan va nèixer i va morir, context familiar, formació, obres més destacades, cercles d'amistat, exili, llegat.

Una vegada realitzat es comparteixen les creacions amb la resta de la classe i s'uneixen els textos per a crear aquesta "Enciclopèdia Biogràfica d'artistes de l'Exili".

6-Itinerari: Monòver en guerra

Aquesta ruta recorre alguns dels llocs més desacatats de la localitat durant la guerra i la postguerra, que ens ajuden a comprendre les vicissituds del moment i que contribueixen a la formació en memòria democràtica de l'alumat

1.-Clinica militar i hospital de sang.

Aquests espais ajuden a comprendre el paper de la localitat durant el conflicte. D'igual manera que altres localitats del Vinalopó Monòver va quedar a la rereguarda i lluny dels bombardejos la qual cosa unida a les bones comunicacions van va facilitar la instal·lació d'establiments sanitaris per a atendre els ferits de la guerra.

Escola Cervantes. Hospital del Socorro Rojo. Caneu. Monòver

Església de St. Joan Baptista. Ponsoda. Monòver

2.-Església de Sant Joan Baptista

L'edifici va ser incendiat, a l'igual que el Casino, durant els primers dies del conflicte afectant a elements interiors com l'òrgan i les imatges.

3.-Casa de Villalta

Prop de l'església trobem la casa familiar del diputat Miguel Villalta destacat membre del partit socialista que va ser represaliat pel règim franquista.

4.-Plaça de Bous

Una vegada acabada la guerra la plaça esdevingué el principal camp de concentració de l'interior de les comarques alacantines i un dels centres d'empresonament més importants de la província juntament amb els d'Albatera, Alacant i Alcoi.

5.- El Fondó

Va ser un lloc clau en l'exili republicà, ja que des d'aquest lloc va eixir d'Espanya l'últim govern de la II república així com altres personalitats de la política i la cultura del moment.

Recorregut

- L'Escoleta. Centre d'interpretació
- El Refugi
- El Memorial
- El Quarter
- L'Aerodrom

Del Fondó a l'exili

**Autoria: Rubén Blanes Mora; Rocío Díez Ros; Laura Lucas Palacios,
Bárbara Ortuño Martínez, Santiago Ponsoda López de Atalaya i Felipe Sigüenza Tarí**